

Zuzenketa literarioaz

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

1. Testuen kalitatea argitaletxe batean

Argitaletxe baten egitekoa testuak plazaratzea da, eta testu horien kalitateak epaitzen du argitaletxearen lana. Beraz, testua zaintzea eta behar bezala aurkeztea, gure kasuan, ez da apaingarri huts edo borondate oneko keinu: testuaren kalitatea gure bisita-txartela da, gure mailaren bermea, baita gure harrotasuna eta izateko funtsa ere.

Testu-kalitate horretan, esan beharrik ere ez dago, ezinbesteko urratsa da zuzenketa. Zehatzago esanda, azken pausoa da; azkena den aldetik, beharbada ez inportanteena, askoz probetxuzkoagoa izango baita testu-sortzaile itxurazkoak izatea munduko zuzentzailerik onena baino; alabaina, hortxe dugu gauzak txukuntzeko azken aukera, hortik aurrera alferrik izango da damua, eta horregatik da berealdikoa zuzenketa garrantzia.

Argitaletxeetan badira etxe barruan egiten diren lanak eta kanpora ateratzen direnak, eta ez dago alde aurretik esaterik zein non egin behar den. Administrazioa, fotokonposizioa, ilustrazioa, zuzenketa... Enpresa edo talde bakoitzaren erabakia da

barruko antolamendua, norik bere neurriaren, gaitasunen eta zaletasunen arabera, baina guri hemen dagokigun arloaz esan nahi nuke oso kontuz ibili behar dela zuzenketa-rekin, ezin dela nolana eta norana atera.

Gurean, salbuespenak salbuespen, zuzenketa gehienak etxean bertan egiten saiatzen gara, etxekook hartzen dugu ardura hori geure gain eta geu bihurtzen gara, horrenbestez, testu horien kalitatearen erantzule eta bermatzaile.

2. Testuen jatorria: enkarguzkoak eta berez iritsitakoak

Argitaletxeetan testuak plazaratu eta argitaratu bai, baina gehienetan ez ditugu geuk sortzen. Neurri handi batean, kaleratzen dugun masa idatzia argitaletxetik kanpo sortu ohi da, eta jatorriaren aldetik bitan sailka ditzakegu testu horiek: enkarguz datozenak, eta eskatu gabe iristen direnak. Enkarguzkoak izan ohi dira, adibidez, ikasliburuak (nekez bururatuko zaio inori laugarren mailako matematikako liburu bat bere kasa asmatzea), baita itzulpenik gehienak ere. Berez iritsiak

izan ohi dira, berriz, literatur sorkuntzazko lanak: ipuin-bilduma nahiz eleberriak, poesia zein saiakerak.

Berez iritsitako lan horiekin, argitaletxeak aukera dauka beti onartzeko edo atzera botatzeko. Erabaki horretan mila faktore nahastu dira: lanaren interesa, originaltasuna, nortasuna, haria, hizkuntzaren ederra, zuzena, grazia... dena dela, gaurko jardunetik kanpo geratzen da gai hori. Gauza batean loturik doaz hala ere: hizkuntza kaxkarra duten lanak atzera bota ohi dira sarritan, akats horregatixe; bestelako kontuengatik onartuz gero, berriz, hamaika lan izaten dira gero, berez herren etorri dena zuzentzen.

Enkarguzkoak, normalean, atera egin behar izaten ditu argitaletxeak, horretarako konpromisoa hartzen baitu lan bat inori eskatzean. Berez ez luke hala behar baina maiz gertatzen da ustez txukun etorri behar zuen lana kaxkar samarra izatea; burua makurtu eta hurrengorako kontuak atera beste erremediorik ez du izaten halakoetan argitaletxeak, non eta delako testua ez den zeharo eta guztiz aldrebesa, halakoak ere izaten baitira aldian behin.

3. Editorearen lana

Argitaletxeaz ari naiz etengabe. Dena dela, beharbada ez da lekuz kanpo egongo terminologiazko bereizketa bat egitea. Ingelesez *publisher / editor* hitz pareta argi bereizten dute. *Publisher* litzateke negozioaren ardura-duna, nolabait esanda, eta *editor*, berriz, lan zehatz bat txukuntzeko ardura hartzen duena. Gure artean nahasian erabili ohi dira editore eta argitaratzaile nahiz argitaldари hitzak. Hala ere, artikulua honetan editore

berba erabiliko dut aurrerantzean, honen lanaz jardungo baitut hemendik aurrera.

Zer egiten du editoreak? Testu bat —dela aurrez eskatua, dela berez etorria— onartuz gero, testu berori hobetzen saiatu beharko du. Labaina izan liteke hobetze kontu hori, hobe beharrez makina bat lardaskeria egin liteke eta, baina printzipioz pentsa dezagun bada-kigula zertan ari garen eta ondo samar egiten dugula geure lana.

Testuaren hobetze hori maila askotan egin daiteke, mugagabeak baitira bai testuak sor ditzakeen arazo-motak bai editorearen esku luzeak ukitzen ahal dituen alorrak: edukia, haria, ulergarritasuna, egokitasuna, estiloa, jatorritasuna, gramatika, ortografia, ortotipografia... Azken hirurak (beharbada azken laurak) dira espresuki zuzenketaren egitekotzat jo ohi direnak, baina etenik gabeko *continuum* bat dago, nire ustez, idazlanaren maititik hasi eta komen ondoko espazioraino.

Editoreak, zuzenketa-lanak antolatzean, dena bere gain har dezake, edo bi maila bereizi eta pertsona diferenteen esku utzi: batetik hartuko ditu testuaren eduki eta funtsari dagozkionak (editore deitu ohi zaionak, eskuarki), eta besteak hizkuntzarekin lotuak.

Lanen banaketa hori egiten denean ez da arraroa zuzentze linguistikoa haur enpresatik kanpora ateratzea. Baina, kanpora aterata ere, azken orraztu bat argitaletxean bertan egitea komeni da, nik uste. Gure produktu diren liburuen kalitatea zaindu eta ziurtatu nahi badugu, geuk kontrolatu beharko dugu ahal den estuen, bestela hitz hutsala bihurtzen da kalitate-kontrola.

Gainera, ezin dugu ahaztu azpikontratazioaren arriskua. Orain arte esandako guztiarekin argi geratuko zen zein inportantea

eta kontuz ibiltzekoa den zuzenketa-lana. Pertsona fidagarri bat behar izaten da horretarako. Eta pertsona diot, ez enpresa. Lagun batek ederki egiten duena ondoan dagoenak erdipurdi egingo baitu, teorian biek kalifikazio bera izan arren. Gaurko egunean, berriz, denok dakigu lana txukun egiten duenak gainezka izaten dituela maiz eskariak, eta pilaketa horregatik normala ere bada lanaren zati bat beste baten esku uztea.

4. Ikasliburuen berezitasun batzuk

Ikasliburuen berezitasun handienetakoa da edukiak guztiz baldintzaturik daudela: legezko irizpideak daude, pedagogikoak eta bestelakoak. Kontu gehienak aldez aurretik eztabaidatuak eta erabakiak daude eta, beraz, editoreak ezin du mamian muturra sartu.

Editoretza normalaz gainera, material hauen beste ezaugarri bat irudien ugaria da: argazki, marrazki, mapa, grafiko eta abar sartu behar izaten da, eta horrek sarritan testua aldatu beharra dakar, ezinbestean: laburregi geratu delako, edo luzeegi, edo irudiarekin desegoki.

Eskolako liburugintzaren bereizgarrietan, eta zuzenketaz ari garen neurrian, ezin aipatu gabe utzi EIMA (jardunaldi hauetan hitzaldi oso bat eskaini zaionez ez dut azalduko zer den eta nola jarduten duen). EIMAREN zuzentze-lanak ez du ordezkatu behar argitaletxearena, honek liburuak txukun aurkezteko erantzukizuna baitu. Hala ere, gure kasuan bederen, egia da aldian behin, presaren presaz gabiltzala-eta, azken orrazketa egin aurretik bidali izan ditugula testuak EIMAREN kontrolera, eta EIMAK berea egiten zuen

bitartean egin dugula guk geurea. EIMAKO hizkuntz teknikarien lanarekin eta irizpideekin, berriz, pozik gaude, zorrotasun-beharrak baitago arlo honetan, nahiz eta egia izan, halaber, moda kontuek ere eragin handitxoa daukatela.

5. Literatur testu baten zuzenketa

(Adibide praktikoa izenik gabeko bat landu zen hitzaldian, baina ez da oso gisakoa idazle baten lanaren zuzenketa jendaurrean erakutsi eta inprimaturik uztea. Aski bedi ondorio nagusia ateratzea: zuzentasun gramatikaren eta edukiaren artean eremu luze eta jori bat zabaltzen da: estiloarena, eta ez da batere erraza egin beharreko zuzenketak zedarritzea edo sistematizatzea, literatur testuaren mila ñabardura hartu behar baitira aintzat).

6. Egile/editore harremana

Literatur obrari dagokionez, egilearen lagun onena bihurtu behar du editoreak. Hau da: eztabaidatu egin dezakete askotan, kontra egingo dio batzuetan, errieta ere bai inoiz, baina editorearen interesik handiena testua ahalik eta onena izatea da, eta, alde horretatik, egilearen aliatu minena da. Testua argitaratu aurreko zuzenketen eta aldateten historia, berriz, aitortzako sekretu antzeko bat da, bien artean geratzen dena. Egileak xehetasunik kontatu nahi badu, libre du; editoreak ez.

Esan beharrik ez dago, bestalde, editoreak egiten dituen aldaketetan idazlearen adostasuna behar duela; hala ere, horrek ez du esan nahi koma bat jartzen duen aldiko galdetu

behar dionik. Zehatzago esanda: idazleen arabera, batzuek milimetroraino kontrolatu nahi izaten dute testua, eta beste batzuek konfiantza zabala eskaintzen diote editoreari, bere ustez aldatu beharrekoa lasai alda dezan. Batzuekin eta besteekin desberdin jokatu behar da: itsuskeria litzateke lehenengo motakoei ezer esan gabe zerbait ukitzea, eta gogaikarria litzateke bigarren motakoei zirtzilkeria bakoitzaz galdezka joatea.

Beraz, tipologia zabal hori kontuan hartuta, batzuek eginda adieraziko dut zer kontsultatzen den eta zer ez. Lehen azaldu dudana *continuum* hura hona ekarrita, zenbat eta edukiari lotuago egon kontu bat, orduan eta beharrezkoagoa da egilearekin hitz egitea. Ezin da inoiz aldatu mamiari, egiturari, pertsonaiei edo mezuari dagokien ezer idazlearen baimenik gabe; beste muturrean, ortotipografiako kontuak bete beharreko kontentziaz jotzen ditugu eta ez ditugu inoiz kontsultatzen. Tartean geratzen dira estiloa, jatortasuna, gramatika eta ortografia. Horietan idazlearen ezaugarrien eta zuzenketarako daukan gogoaren arabera erabakiko dugu zer kontsultatu eta zer ez, kontuan har-

turik betiere azken hitza idazlearena dela, eta hark eman behar diola oniritzia inprimategira bidaliko den testuari.

Literaturazko testu inportanteak aldatzeko modua du beraz editoreak. Horrek ahaltsu sentiaraz dezake, beharbada, baina apal jokatu beharra dauka, beti. Irizpide propioak eta nortasuna behar ditu, idazle onenari ere aholku emateko, baina gogoan izanik sortzailea dela protagonista bakarra, eta editoreak itzalean geratu behar duela. Bere lanak harrotasuna sortzen badiu, barrurako gorde dezala, eta ez dezala inoiz harrokeria bihur.

Horrenbestez, nire ikuspegian bederen, eginkizun artistikoa ez dakit baina artisauarena behintzat bada editorearena; alde horretatik, oso zaila automatizatzeke, eta ezinezkoa makinek ordezkatzeko. Hala ere, horrek ez du esan nahi ikasi ezin denik. Aitzitik, jakintza sozializatzea komeni dela uste dut nik, eta testuen hobekuntza auzolanean ari garela lortzen, hainbat jenderen lanari esker: tresna informatikoak garatzen dabilzanak, hiztegiak, bestelako foroetan dihardutenak... Izan daitezela jardunaldi hauek ere auzolan horretan lagun.